

PRESENTACIÓ DE L'OPUSCLE "ELS ARTÍFEXS DEL RETAULE DE SANTA MARIA DE LA GELTRÚ"

Joan Callejón Cabrera

1 - Justificació

Ens apleguem aquí en qualitat d'amics del retaule barroc de Santa Maria de La Geltrú, per a festejar l'autor i el resultat d'una exemplar recerca històrica que ens dóna definitivament a conèixer els artífexs materials -fins ara absolutament ignorats- del retaule de l'altar major de la més que mil·lenària comunitat parroquial geltrunenca.

Homer, al llibre VIII de l'Odissea -versos 579/580-, diu:

« són els etersns que a tants la **ruïna**
han ficat, perquè hi hagi **cançons per als homes a néixer**»

L'aplicació -en el nostre cas- del sentit d'aquest primitiu fragment pot fer referència a diversos i adversos possibles atzars sobre la prolongada pèrdua - que ja semblava irrevocable- de pistes i dades en relació als específics factors del retaule geltrunenc.

Van voler els etersns, que una xusma de ratons es mengés -en una diada de gran disbauxa gastronòmica les matrius documentals de tota la paperassa del «pro retabulo» de Santa Maria?

Van permetre, els etersns, que el benefici purificador del foc convertís en cendra -durant una vesprada d'enuig i de follia- les escriptures notariales i de rendició de comptes de l'obra «pro retabulo» del vetust temple marià?

Van ignorar, els etersns, les passes silents dels pispes, dels mossegues, dels cleptòmans, que -en un descuit de majordomia- palanquejaren l'armari dels protocols tot afanant, precisament, la lletra menuda del lligall «pro retabulo» del desvalgut ex-llogaret feudal?

Sense una d'aquestes possibles malvestats (o d'altre tipus) permeses pels déus -mai no sabrem la causa concreta de la *ruïna* o confusió del nostre «cas» retaulístic- no tindríem, ara i aquí, el magnífic estudi d'en Joaquim Vicente i Ibàñez sobre la veritable *Autoria del retaule major de Santa Maria de La Geltrú*, que ben bé pot ésser i realment ho és -segons Homer i segons tots els imminents lectors- una de les possibles **cançons** reservada **als homes a néixer**, que som en definitiva i sortosament en aquest moment tots nosaltres.

Reembres ha estat pregada de publicar aquest text que correspon als mots pronunciats per l'autor a l'acte de presentació de l'obra de Joaquim Vicente Ibàñez i M. Lluïsa Orriols Vidal *Els artífexs del retaule de Santa Maria de la Geltrú*. Vilanova i la Geltrú, 1992.

Reembres, núm8. Any 1995. Pàgs.25-30.

2 - Sobre l'estudi d'en Joaquim Vicente i Ibàñez

Divagacions de banda, la realitat és que en Joaquim Vicente i Ibàñez ens ha passat la mà per la cara a tots els que ell anomena «estudiosos» del retaule.

Pel meu cantó, però, i estic segur que també pel cantó del Xavier Orriols i de tothom, he de dir que sento veritable admiració per la significació i pels resultats del treball que ens aplega aquí. L'esmentat treball m'esperona, primer, a seguir joiosament en el rengle dels «devots» del retaule, i, en segon terme, em dóna motius de goig tot constatant que el nombre d'«estudiosos» i de «devots» d'aquesta nostra excepcional joia barroca no minva en l'horitzó de les predileccions dels més joves.

En Joaquim Vicente i Ibàñez ha sabut situar-se en el millor punt de mira possible: utilitzant el mètode comparatiu ha trobat per afinitat -i, lògicament, per exclusió- els elements inconfusibles d'estructura i d'execució que agermanen el nostre retaule -d'autor, fins ara, anònim- amb altres exemplars o models de retaules (Tiana i Santes Creus, concretament) de rúbrica coneguda.

En Joaquim Vicente i Ibàñez ha vist amb la ment -que vol dir ubicar-se al cor del coneixement real- les característiques formals de tot tipus de recursos, habilitats i manyes -utilitzades per artistes únics i singulars- que aconduïxen irremissiblement vers la identitat de l'obra i la dels afaiçonadors originals.

El resultat fonamental de l'estudi d'en Joaquim Vicente i Ibàñez és que ara ja sabem de manera definitiva que, per una banda, Josep Tramulles (nat el 1603) fou gairebé segur l'autor de la «trassa» o del disseny i que, a la vegada, fou sense lloc a dubtes l'escultor de les imatges, dels relleus escènics i de les figuracions i elements decoratius del retaule geltrunenc; i que, per altra banda, en Joan Aldabó fou l'«arquitecte» o el fuster de tota l'estructura i trama material del conjunt.

L'estudi d'en Joaquim Vicente i Ibàñez -que podreu llegir a l'opuscle que ara es presenta- està redactat de forma senzilla i entenedora. Amb un criteri d'exposició asserenada i coherent ens manifesta, l'autor, les dades essencials de la seva recerca. Sense enfarfecs d'erudició ens introdueix planerament en el món barroc del segle XVII, tot ajustant-se còmodament a la realitat dels personatges protagonistes de l'obra del retaule i a les corresponents actuacions. I tot això amb l'encant de saber captar el sentit o el reflex del que resulta pertinent, interessant i conclusiu per als objectius de la seva investigació.

Es pot dir, precisament, que la gràcia expositiva d'aquesta investigació radica en haver sabut fugir de dos extrems perillosos: de l'afany demostratiu d'una saviesa esgotadora i de l'eixutesa exasperant de l'especialista.

En Joaquim Vicente -amb un estil ordenat, segur i sintetitzador- toca tots els punts que fins ara estaven històricament en litigi en relació amb el retaule de Santa Maria. Es pot ben bé dir que -agafats de la seva mà- des que comencem a treure el nas al consell parroquial del vint-i-vuit de juny de 1643 (primera constància documental -em sembla- d'una voluntat geltrunenca de nou retaule) fins a la fi de segle i encara més enllà, anem assistint als punts o moments

cabdals d'una història obscura que ja va aclarint-se: la notaria de Francesc Lentisclà (1645), els tallers barcelonins de Joan Aldabó i de Josep Tramulles, la trajectòria d'ambdós professionals, el repartiment de feines o associació entre un mestre i altre, l'acabament del retaule enllestit probablement -com a mínim- una vintena d'anys abans (1655) de les conjectures (1675) no fonamentades de Cèsar Martinell.

Penso, en definitiva, que l'estudi d'en Joaquim Vicente, amb el seu sentit de progressiva ordenació de la notícia i amb la seva capacitat d'estil suggerent i perspicaç, a la vegada que ha anat perfilant l'exacte batec ambiental dels interessos artístics del segle XVII, ha sabut incrementar també la credibilitat indefugible de les seves intuïdes i -per a ell- no sobtades troballes: tant a la casa notarial com dins el capteniment de l'època.

En Joaquim Vicente acaba el seu intel·ligent treball dient-nos que -a nivell d'investigació- *resta encara molta feina a fer*, com ara *la recerca de nous documents que permetin completar documentalment tot allò referent a la contractació de l'obra i de la data de la seva finalització*.

Penso que aquest reconeixement de situació ens permetrà sortosament, a tots, de disposar d'ulteriors estudis del nostre autor, que ens acostaran cada vegada més al desxiframent de totes les circumstàncies de temps, de lloc, de formes i formulismes, que -en el seu moment- varen ésser concomitants en la construcció del retaule.

Penso -a tall de suggeriment- que fóra interessant que, traient conclusions pertinents, en Joaquim Vicente desenvolupés en aquests posteriors sobreentesos estudis, una teoria del motiu o motius sobre la notable diferència de preus estipulats a l'hora de contractar -per part de Josep Tramulles- el retaule de La Geltrú (487 lliures de Barcelona), el de Tiana (1.000 lliures d'ídem) i el de Santes Creus (1.500 lliures d'ídem).

Per aquest camí, a banda dels plausibles resultats brillantment aportats i exposats per en Joaquim Vicente en el treball que comentem, potser es podria arribar a una solució de valor intermig: la de confirmar-se que, per a la construcció del nou i més gran retaule geltrunenc, s'hauria pensat en l'aprofitament d'elements escadussers -però prou importants-, que -precedents d'un antic i més petit retaule- anirien destinats a fornir i a completar la part superior del nou projecte.

De poder-se demostrar aquest extrem -dit sense cap pretensió especial i amb el màxim respecte per les opinions del nostre recercador- podria justificar-se la diferència un xic desconcertant del poc nivell lucratiu que suposava la comanda geltrunenca (1645) en relació amb la de Tiana (1645) i amb la de Santes Creus (1647), pràcticament, les tres, de la mateixa fornada.

Crec que val la pena de fer ressaltar també que, ja definitivament a la darrera pàgina del seu estudi, en Joaquim Vicente fa referència expressa del vast món de la simbologia oculta, que -per obra de Josep Tramulles- queda parcialment significada en el retaule geltrunenc de Santa Maria. Alegrem-nos-

en perquè el nostre autor sembla prometre'ns un tast no massa tardà, sobre l'esmentat tema.

Pensem -tenim el retaule i altres mil meravelles davant dels ulls- que no hi ha possibilitat de fe i, per tant, d'expressió de fe sense mediació cultural. La fe -em sembla- no pot cristal·litzar en una fórmula químicament pura al marge de qualsevol determinació de cultura.

Benvinguda, consegüentment, tota aquella aportació de missatges i d'equivalències, que -sigui quina sigui la font de procedència- pot situar la persona humana en unes condicions de millor interpretació i de major aproximació al misteri.

Voldria acabar aquest comentari de presentació del primer article de l'opuscle que ens ocupa, tot llegint el sisè aforisme de Leonardo da Vinci que -afirmaria amb molt poc risc d'equivocar-me- li ve com l'anell al dit a la laboriositat, diligència i reeiximent del nostre feinejador, en Joaquim Vicente. Diu així el renaixentista italià: *Tu, oh Déu, vens tot tipus de riqueses als homes al preu de llur esforç*. Agraïm-li, doncs.

3 - Sobre l'estudi de la Maria Lluïsa Orriols i Vidal

És veritablement just i necessari que faci ara referència al treball de la Maria Lluïsa Orriols i Vidal, que amb el títol de *La primera dauració del retaule major de Santa Maria de la Geltrú*, constitueix la segona part de l'opuscle que ara es presenta.

Aquesta primera dauració va ésser realitzada durant els quatre estius que van del 1745 al 1748. La Maria Lluïsa ha pogut visualitzar i manejar carpetes, plecs i rebuts de l'arxiu parroquial geltrunenc: ordenant adequadament tot aquest material ha enriquit meticulosament -amb una valuosa aportació de dades- el cúmulo d'informació que la carnadura de la nostra petita història local -i, més concretament, la del nostre retaule- precisa i reclama.

En homenatge a la brevetat -que ara ja comença a resultar recomanable- i en honor a la intel·ligència, miraments, polidesa i lliurament de la Maria Lluïsa Orriols, recordaré una frase de Josep Brodskij, que pot sintetitzar -principalment- la vàlua i qualitat del seu treball i també, però, el capteniment de tots els que estem aquí plegats. Diu el poeta rus: *Si hi ha un acte d'amor, aquest és la memòria*. Justament. Ni més ni menys.

4 - Dues reflexions: el retaule major de La Geltrú, el retaule major de Vilanova

Ara -amb la vènia de tots els presents- voldria fer un breu afegitó o apèndix final amb resultat de doble reflexió, que podria -segons com- resultar una mica al marge del nostre assumpte, tant potser sí com potser no. Intentaré explicar-me.

A - Sempre m'ha capficat una mica el problema individual i social de l'ostentació. I encara més quan l'esforç de solemne sumptuositat no es correspon amb una base real d'autèntiques disponibilitats.

Potser m'equivoco, però opino que fóra interessant -si científicament fos possible- realitzar un estudi psicològic social del grup humà geltrunenc, que el vint-i-vuit de juny de 1643 palesava la seva decisió de tirar endavant l'erecció d'un nou retaule major.

Estic convençut que, en aquesta proposta geltrunenca de la vigília de Sant Pere de l'any esmentat, tenien fonamental consideració sinceres motivacions de fe i de necessitats culturals. Però penso que les tensions permanents -diguem-ne: municipals i/o parroquials- entre el vell nucli geltrunenc i el puixant nucli vilanoví, que pràcticament han durat com aquell qui diu fins fa ara quatre dies, mereixerien en aquest punt una atenta i especial investigació històrica.

Que ningú s'escandalitzi per les dues següents preguntes:

a) Estava la Geltrú capacitada econòmicament per a afrontar -no en menys d'un centenar d'anys- les despeses de l'ampliació del temple i les del seu embelliment?

b) Tenien present els geltrunencs, -en el moment, per exemple, d'encarregar (1643), al celebrat mestre Josep Tramulles, la construcció d'un nou retaule major- que des de l'any 1605 la parroquial de Sant Antoni en tenia un d'imponent, obra del també molt celebrat mestre Agustí Pujol, fill?

B - Si, en el seu moment, van haver-hi problemes de mimetisme, enveja o rivalitat entre els geltrunencs i els vilanovins, els primers van tenir la sort de no claudicar davant els aires snobs del malastruc 1845.

Escoltem el fragment d'història que -al volum V, *L'època del Barroc dels segles XVII-XVIII* de *La història de l'art català*- en Joan Ramon Triadó ens subministra:

«Agustí Pujol, fill, l'any 1603 contracta amb el fuster Josep Rovira el retaule major de la parroquial de Vilanova. Malauradament no foren les guerres sinó els corrents iconoclastes de l'academicisme decadent els que el feren desaparèixer l'any 1845. El testimoni de fra Josep A. Gari Siumell és eloqüent: «A pesar de que los inteligentes -diu- hallaban en él un mérito artistico que les sorprendia (...) era pobre adorno para este grandioso y hermoso edificio». L'obra degué ser imponent. La seva descripció ens els el situa sobre un alt basament de 3,60 metres, amb predel·la, mentre el primer pis combinava les escultures dels sants Antoni, Pere i Pau amb escenes de la vida del sant patronímic. Al segon pis hi havia les imatges de la Purificació, santa Eulàlia i santa Madrona i a l'últim pis tres quadres rematats pel calvari amb la creu, la Verge i sant Joan. L'any 1605 s'acabà i se'n cobrà l'últim termini el 1606".

Pel meu compte i risc demano des d'aquí -ja sé que inútilment, una immensa i colossal utopia: restituir -taula a taula, relleu a relleu, imatge a imatge, columna a columna, ornament a ornament- el retaule major sencer del temple arxiprestal de Sant Antoni, sense que el nou Agustí Pujol, fill de fills, deixi de tenir a les seves mans la famosa *Regola delli cinque ordini d'architettura* (1562) de Jacopo Barozzi, àlias Il Vignola.

Seria una empresa de seny i de justícia.

5 - Colofó: amb Déu siau i amb Santa Maria Assumpta

Per part meua -si la vostra vènia em segueix assistint- voldria cloure aquesta presentació, que se celebra amb la felicitat coincidència de la darrera restauració del retaule geltrunenc -encara sortosament admirat, respectat i estimat-, rememorant i transcrivint els dos darrers versos d'un sonet, que apareixia a l'estampa impresa i lliurada per la parròquia durant la festa de la Mare de Déu d'Agost de 1946, amb motiu d'una important reparació i reconstrucció del retaule incivilitment mutilat i profanat en l'endemà del trenta-sis.

El sonet era del Panxo Oliva, singular lletraferit vilanoví. L'estampeta -com diu l'Espriu- la vaig perdre. Els dos darrers versos, però, m'han quedat, potser perquè són una instintiva expressió d'admiració pel continu tràfec o roda de destrucció i construcció -que tant de bo, en la primera part, hagi deixat de caracteritzar-nos!- i per la humil i pregon fe que exclamativament expressen. Són aquests:

**Maravilla, el altar torna a la vida,
Virgen mía de Agosto soberana!**

Vilanova i La Geltrú, 13 d'agost de 1992, 7,30 p.m.